

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-44-79>

УДК 338.439

АНАЛІЗ СУЧАСНИХ ЕКОНОМІЧНИХ ТЕОРІЙ ТА ДОСВІД ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ В СВІТІ

ANALYSIS OF MODERN ECONOMIC THEORIES AND EXPERIENCE OF GOVERNMENT REGULATION IN THE WORLD

Чуб Антон Володимирович

докторант,

Міжнародний науково-технічний університет
імені академіка Юрія Бугая, м КиївORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6900-4865>**Chub Anton**International University of Science and Technology
named after Academician Yuri Bugay, Kyiv

В статті доведено що економічна теорія завжди відігравала важливу роль у формуванні стратегій державного регулювання у провідних країнах світу протягом останніх сторіч. Постійні наукові дослідження в цьому напрямку були зумовлені багатьма факторами, зокрема: змінами зовнішнього та внутрішнього середовища, технологічним розвитком та глобалізацією, інформатизацією всіх сфер економічної діяльності та суспільного життя, розвитком економіко-математичного інструментарію для моделювання поведінки складних економічних систем та іншими. Незважаючи на це, до сьогоднішнього дня людство не навчилось запобігати глобальним кризовим явищам, що зумовлює актуальність даного дослідження та його практичну значимість. Узагальнення такого наукового досвіду дозволяє визначити не лише соціально-економічні проблеми сучасних ринкових економік та методи їх вирішення, але й запропонувати ефективні регуляторні заходи з державного управління в Україні. З'ясовано, що на відміну від нового кейнсіанства, неолібералізм, як і раніше, заперечував необхідність жорсткого державного регулювання в сфері, що має безпосереднє відношення до господарської діяльності. Замість цього, держава повинна створювати умови для вільного конкурентного розвитку ринкової економіки. Спираючись на результати проведеного аналізу зроблено висновок, що сучасний інституціоналізм на початку XXI ст. продовжує інтенсивний розвиток в еволюційно-соціологічному напрямку. Його наукові розробки, в більшості випадків, носять теоретичний характер й мають обмежену сферу застосування при вирішенні практичних завдань державного управління. Науковою новизною даної роботи є дослідження та аналіз теоретичних засад сучасних економічних теорій на основі узагальнення світового досвіду, що на відміну від існуючих виходить із необхідності змішаного підходу для обґрунтування заходів регуляторної політики національної економіки.

Ключові слова: державне регулювання, регуляторна політики держави, розвиток економіки, виконавча влада, державні пріоритети.

The article proves that economic theory has always played an important role in the formation of state regulation strategies in the leading countries of the world during the last centuries. Constant scientific research in this direction was determined by many factors, in particular: changes in the external and internal environment, technological development and globalization, informatization of all spheres of economic activity and social life, development of economic and mathematical tools for modeling the behavior of complex economic systems, and others. Despite this, until today, humanity has not learned how to prevent global crisis phenomena, which determines the relevance of this study and its practical significance. The generalization of such scientific experience makes it possible to determine not only the socio-economic problems of modern market economies and methods of solving them, but also to propose effective regulatory measures for public administration in Ukraine. Leading scientists in their works devote a lot of attention to the practical aspects of state regulation in Ukraine, from the standpoint of one theory or another. It was found that, in contrast to the new Keynesianism, neoliberalism, as before, denied the need for strict state regulation in the sphere that is directly related to economic activity. Instead, the state should create conditions for the free competitive development of the market economy. Based on the results of the analysis, it was concluded that modern institutionalism at the beginning of the 21st century. continues intensive development in the evolutionary

and sociological direction. His scientific developments, in most cases, are theoretical in nature and have a limited scope of application in solving practical tasks of public administration. The scientific novelty of this work is the research and analysis of the theoretical foundations of modern economic theories based on the generalization of world experience, which, unlike the existing ones, results from the need for a mixed approach to justify measures of the regulatory policy of the national economy.

Keywords: state regulation, regulatory policy of the state, economic development, executive power, state priorities.

Постановка проблеми. Економічна теорія завжди відігравала важливу роль у формуванні стратегій державного регулювання у провідних країнах світу протягом останніх сторіч. Постійні наукові дослідження в цьому напрямку були зумовлені багатьма факторами, зокрема: змінами зовнішнього та внутрішнього середовища, технологічним розвитком та глобалізацією, інформатизацією всіх сфер економічної діяльності та суспільного життя, розвитком економіко-математичного інструментарію для моделювання поведінки складних економічних систем та іншими. Незважаючи на це, до сьогоdnішнього дня людство не навчилось запобігати глобальним кризовим явищам, що зумовлює актуальність даного дослідження та його практичну значимість. Узагальнення такого наукового досвіду дозволяє визначити не лише соціально-економічні проблеми сучасних ринкових економік та методи їх вирішення, але й запропонувати ефективні регуляторні заходи з державного управління в Україні.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Провідні вчені в своїх роботах присвячують багато уваги практичним аспектам державного регулювання в Україні, з позицій тієї чи іншої теорії. Так, впровадженням ліберально-демократичного досвіду, в межах неокласицизму, займались: І. Стюарт [1], А. Гальчинський, В. Геєць, В. Пинзеник та інші [5–7]. Окремі аспекти сучасного інституціоналізму висвітлювали в своїх роботах: О. Бєляєв, А. Бебело, В. Геєць, М. Диба та інші науковці [8, 9]. Сучасний напрямок кейнсіанської економічної теорії сформувався наприкінці 80-х р. ХХ ст. в період домінування неокласичного лібералізму. Його теоретичні засади ґрунтуються на працях таких зарубіжних науковців, як: О. Бланшар, М. Гертлер, П. Девідсон, Д. Коландер, А. Ліндбек, Дж. Ротемберг, Д. Сноуер, М. Спенс, та інших [1; 3; 10]. Традиційно, до цього часу, кейнсіанство звертало увагу лише на макроекономічне регулювання. Тепер, на вимогу часу, дослідники почали займались основами мікроекономіки. Причому, з її допомогою вони намагались розширити власну концепцію державного регулю-

вання на основі єдиних принципів й законів, а не відокремити в ній додатковий напрямок. Розглянемо цю та інші теорії, та їх вплив на розвиток державного регулювання більш детально.

Метою роботи є дослідження та аналіз теоретичних засад сучасних економічних теорій нового кейнсіанства, неокласицизму та неінституціоналізму початку ХХІ ст. для обґрунтування заходів регуляторної політики національної економіки.

Виклад основного матеріалу дослідження. Представники нового кейнсіанства, спираючись на весь накопичений науковий та практичний досвід, власні помилки державного регулювання, сучасні реалії та використовуючи раціональні ідеї монетаризму, намагались доповнити та поглибити економічну теорію:

– Д. Коландер та його послідовники використовували неокласичну модель загальної рівноваги для визначення довготривалих тенденцій розвитку ринкової економіки. В той же час, вони зазначали, що така поведінка макроекономічної системи можлива лише за умови швидкого балансування попиту та пропозиції за рахунок встановлення рівноважних цін. Цьому заважають: асиметричність інформації, коли різні учасники ринку мають різний доступ до достовірної інформації при ухваленні рішень; контрактні зобов'язання на поставку продукції за визначеними цінами; інституційні обмеження тощо;

– концепція залежності оплати праці й зайнятості – виходить з того, що кожний найманий працівник характеризується певним рівнем загальних та спеціальних знань й навичок, які він отримує на даному робочому місці. Чим вищим є рівень спеціалізації праці, тим менш еластичним є рівень заробітної плати та плинності кадрів. Так, у випадку падіння виробництва, підприємства не поспішають скорочувати чисельність працюючих та їхню заробітну плату через тривалу адаптацію та навчання нових працівників. Якщо ж виробництво зростає, то заробітна плата також залишається сталою. При цьому, працівники не поспішають звільнитись через

потребу навчання на новому робочому місці.

Сучасний розвиток класичної економічної теорії в наші часи відбувається паралельними зусиллями монетаристів та неолібералів [1]. Розглянемо особливості їхніх програмних засад більш детально.

Монетаризм. Сучасний етап розвитку монетаризму на початку XXI ст., як складової класичної економічної теорії, знайшов своє відображення в теорії глобального монетаризму. А. Аткинсон, П. Волкер, П. Девідсон, Р. Кілл, М. Кінг, Р. Манделл, М. Фрідмен та інші науковці [1; 3; 11] зосередились на дослідженні міжнародних фінансових потоків та пов'язаних з ними проблем:

- взаємозалежності кредитно-грошової та валютної політики центральних банків різних країн;
- природного відбору єдиної валюти для міжнародних розрахунків;
- функціонування валютних коридорів та оптимальних валютних зон;
- координації національної монетарної політики з міжнародною валютною системою тощо.

За твердженням представників теорії глобального монетаризму, найбільш ефективними інструментами центральних банків в сучасних умовах повинні бути: операції на фондовому ринку з продажу, або придбання державних цінних паперів, для зміни обсягів грошової маси в обігу; банківська облікова ставка; норма обов'язкових банківських резервів. Одночасне застосування цих регуляторних методів дозволяє ефективно запобігати інфляції, або стимулювати ділову активність.

Неолібералізм. Основними принципами лібералізму I половини XX ст. були: захист прав власності та стимулювання підприємницької діяльності; захист конкуренції та підтримка вільної торгівлі; заперечення необхідності державного втручання та розвиток місцевого самоврядування. Однак, приклади ліберальної політики в країнах Заходу у XX ст. багаторазово засвідчували, що циклічність економічних процесів загрожує тривалими рецесіями, інфляцією та безробіттям. Тому, неолібералізм кінця XX – початку XXI ст. суттєво відрізняється від попередніх поглядів щодо можливостей ринкового саморегулювання. Так, до головної функції державного управління він відносить забезпечення макроекономічної рівноваги за допомогою наступних інструментів: боротьби з монополізацією,

підтримки чистої конкуренції та ринкового ціноутворення; стабілізації грошово-кредитної системи на принципах теорії глобального монетаризму; соціального захисту населення шляхом перерозподілу державних видатків та вирівнювання доходів через прогресивні шкали оподаткування.

Тобто, на відміну від нового кейнсіанства, неолібералізм, як і раніше, заперечував необхідність жорсткого державного регулювання в сфері, що має безпосереднє відношення до господарської діяльності. Замість цього, держава повинна створювати умови для вільного конкурентного розвитку ринкової економіки. Наприкінці XX ст. на даних засадах будувалась економічна політика в певних країнах Західної Європи, зокрема, Німеччині, Франції та Австрії. Кожна з них мала свою специфіку, що пов'язана з особливостями національного розвитку та полягала у застосуванні різної комбінації зазначених вище інструментів. На початку XXI ст. прибічниками неолібералізму, як соціальної ринкової економіки, також стали Австралія, Бельгія, Данія та Швеція. Що стосується вітчизняних науковців, аналогічні погляди в своїх працях розділяють: А. Гальчинський, В. Геєць, В. Пинзеник та інші [5–8]. Вони зазначають, що така економічна політика максимально сприяє узгодженню інтересів суспільства, реального сектору економіки та держави.

Ще однією принциповою розбіжністю між вказаними теоріями є швидкість встановлення рівноважних цін та коригувань заробітної плати. Неолібералізм припускав можливість оперативної зміни вказаних показників, на відміну від нових кейнсіанців. На їхню думку, цей процес відбувається із значним запізненням, наслідком чого є зростання безробіття.

Сучасний інституціоналізм представлений наступними науковими напрямками:

1. Соціально-інституціональні технократичні теорії – розглядають розвиток соціальних інститутів та суспільства, як результат науково-технічного прогресу. Найбільш відомою з цього приводу є теорія технократичного детермінізму, яка у XX ст. виходила з існування індустріального та постіндустріального суспільства, що на початку XXI ст. трансформувалось в концепцію інформаційного суспільства. Її розробкою займалися Ч. Джоншер, Ф. Махлуп, Р. Кроуфорд, Т. Стюарт, Ф. Уебстер та інші сучасні науковці [1; 2]. Основними рисами такого суспільства є: швидке поширення та всеосяжне викорис-

тання нових інформаційних технологій; скорочення періоду впровадження інновацій; вільний розвиток особистостей; віртуалізація життя; високі можливості адаптації до вимог ринку; розвиток сфери комунікацій, фінансових та банківських послуг; трансформація ринку праці та виробничої сфери; розвиток сфери послуг, в тому числі інформаційних, в якій працюють до 60–80% від всього зайнятого населення країн; виникнення та формування соціального капіталу, який характеризується показником радіусу довіри; використання інформації в процесі отримання нових знань, швидке перетворення результатів наукових досліджень у повсякденні знання, навчання протягом всього життя.

2. Теорії прав власності та трансакційних витрат. Й. Барцель, О. Вільямсон, Т. Еггертсон та Р. Познер відмічали в своїх працях важливість існування системи прав власності, таких як: володіння, використання та розпорядження [3]. Вони мають виключну роль у функціонуванні ринку й забезпечують вільний доступ до об'єктів власності одними особами й обмеження доступу до них для інших осіб. Реалізація прав власності повинна бути захищена державою. З позиції сучасного інституціоналізму, лише приватна форма власності здатна забезпечити максимальну ефективність будь-якої діяльності. Та навпаки, в галузях з низькою ефективністю виробництва, необхідно якнайшвидше створювати права власності. Ще однією важливою тезою є наступна: негативний вплив економічного розвитку на зовнішнє середовище пов'язаний не з надлишковими правами власності, а з їхньою нестачею.

Під трансакційними витратами розуміються видатки, що мають місце при переході прав власності від однієї фізичної чи юридичної особи до іншої та захисту цих прав. Ці витрати не пов'язані зі створенням доданої вартості. За твердженнями Д. Норта, Дж. Волліса, Р. Ріхтера та Дж. Лафта трансакційний сектор економіки має тенденцію до зростання й на сьогоднішній день складає у розвинутих країнах до 50–70% від ВВП [3; 4; 9]. На думку авторів, це є суттєвим обмежуючим фактором економічного зростання для країн, що розвиваються. Тому, державна регуляторна політика повинна бути спрямована на мінімізацію цих витрат.

3. Теорія суспільного вибору вивчає політичний інструментарій ухвалення макроекономічних рішень, що узгоджуються з інтересами всього суспільства, а не окремих зацікавлених

осіб. На думку Дж. Б'юнкена, політичні системи будь-яких країн мають значні недоліки через конфлікт інтересів. За твердженням Дж. Б'юнкена й Г. Таллока [12], політичний ринок не є ефективним інструментом впливу суспільства на владу. А посилення ролі держави найчастіше призводить до втрати економічної ефективності. З цієї причини, теорія суспільного вибору поставила під сумнів один із принципів кейнсіанства про необхідність державного втручання. Замість цього, пропонувалось удосконалювати інститути влади, які є відповідальними за прийняття управлінських рішень.

4. Теорія інституцій та інституціональної динаміки. Автор даного дослідження, Д. Норт [9], розумів під інституціями не організації, а сукупність обмежень, що визначають форми взаємовідношень у всіх сферах людського життя: прав власності, форм господарювання, функціонування ринку та ін. Таким чином, інституції формалізують та упорядковують будь-яку діяльність, й зменшують її невизначеність. В свою чергу, підприємства та організації функціонують у певному інституційному середовищі. За своєю правовою основою, інституції поділяються на:

- формальні – нормативно-правове поле, що діє на території певної держави та механізми, що забезпечують його виконання; взаємовідносини між економічними об'єктами, що закріплені відповідними договорами;

- неформальні – суспільні обмеження, які не затверджені юридично. До них слід віднести: моральні та етичні норми, усталені правила поведінки, культурні традиції, ідеологію тощо.

Якщо економічні агенти на певному проміжку часу не зацікавлені в інституційних змінах, такий стан отримав назву інституційної рівноваги. На думку Р. Міллера, Д. Норта, Р. Фогеля та інших науковців, дослідження та аналіз інституціональної динаміки є основою для прогнозування людського розвитку як цивілізації в цілому, так й окремої країни. Так, зміна формальних інституцій внаслідок економічних реформ може відбуватись швидко. З іншої сторони, неформальні інституції не піддаються централізованому впливу й носять довготривалий інерційний характер. Хоча, саме вони й визначають соціально-економічний розвиток суспільства. Також зазначається, що мінімізація трансакційних витрат дозволяє забезпечити максимальні темпи зростання, за умови незмінності інституційної системи країни.

5. Нова інституціональна економічна теорія – виникла у 90-х р. ХХ ст. для досліджень глобальних проблем розвитку суспільства, екології, економічного зростання в умовах вичерпності ресурсів й складається з трьох основних напрямків:

– теорія ігор Т. Шелінга, Р. Ауманна, Л. Шеплі, Г. Куна – піддала критичному аналізу модель загальної рівноваги Л. Вальраса, маржиналістського напрямку класичної економіки [1; 3]. Вказана модель передбачала наявність єдиного стійкого стану рівноваги економічної системи на основі максимізації корисності. В свою чергу, теорія ігор математично довела можливість існування множини локальних точок рівноваги, в яких система може не досягати оптимального використання ресурсів. Її сферою застосування є вирішення конфліктних ситуацій між учасниками з різними цілями, шляхом побудови оптимальної стратегії поведінки;

– теорія неповної раціональності Г. Саймона – виходить з того, що економічний агент завжди вимушений ухвалювати рішення в умовах неповної інформації та невизначеності [3]. Через це, він не має змоги робити

оптимальний раціональний вибір, а повинний задовольнятися прийнятним для себе варіантом;

– теорія економіки угод Л. Болтанськи, Л. Тевено, С. Лафайє – є послідовниками теорії інституцій Д. Норта [3; 9]. Вивчали процес взаємодії інституційних підсистем між собою на основі проведеної класифікації: ринкова, індустріальна, традиційна, громадянська, суспільної думки, творчої діяльності та екологічна підсистеми.

Висновок. Спираючись на результати проведеного аналізу можна зробити висновок, що сучасний інституціоналізм на початку ХХІ ст. продовжує інтенсивний розвиток в еволюційно-соціологічному напрямку. Його наукові розробки, в більшості випадків, носять теоретичний характер й мають обмежену сферу застосування при вирішенні практичних завдань державного управління. Науковою новизною даної роботи є дослідження та аналіз теоретичних засад сучасних економічних теорій на основі узагальнення світового досвіду, що на відміну від існуючих виходить із необхідності змішаного підходу для обґрунтування заходів регуляторної політики національної економіки.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Стюарт И. Панорама экономической мысли конца XX столетия: В 2 т. / Под ред. Д. Гринэуэя, М. Блини, И. Стюарта. СПб.: Экономическая школа, 2002. 787 с.
2. Уэбстер Ф. Теории информационного общества. Москва : Аспект Пресс, 2004. 400 с.
3. Фещенко В. М. Сучасні економічні теорії: навч. посіб. Київ : КНЕУ, 2012. 474 с.
4. Рихтер Р., Фуруботн Э. Институты и экономическая теория. Достижения новой институциональной экономической теории. СПб.: Издат. дом С.-Петербур. гос. ун-та. 2005. 702 с.
5. Гальчинський А. Лібералізм. Уроки для України. Київ : Либідь, 2011. 288 с.
6. Гесць В. Ліберально-демократичні засади: курс на модернізацію України. *Економіка України*. 2010. № 3. С. 4–20.
7. Пинзеник В. М. Коні не винні: Реформи чи їх імітація. Київ : Видавничий центр "Академія", 1999. 128 с.
8. Shmygol, N., Marhasova, V., Galtsova, O., Solovyov, O., Zhavoronok, A. (2020). Problems of competitive development of industry in Ukraine. *European Journal of Accounting, Finance & Business*, 14 (24).
9. Норт Д. Інституції, інституційна зміна та функціонування економіки / Д. Норт; пер. І. Дзюб. Київ : Основи, 2000. 198 с.
10. Девидсон П. Посткейнсіанська школа в макроекономічній теорії. *Вопросы экономики*. 2006. № 8. С. 82–101.
11. Фридмен М. Основи монетаризма / Под науч. ред. Д. А. Козлова. Москва : ТЕИС, 2002. 175 с.
12. Бьюкенен Дж. Нобелевские лауреаты по экономике. Т. 1 / Фонд экономической инициативы. Москва : Таурис Альфа, 1997. 560 с.

REFERENCES:

1. Stuart I. (2002) Panorama of economic thought of the end of the XX century: In 2 volumes / Ed. D. Greenaway, M. Blyna, I. Stewart. St. Petersburg: Economic School, 787 p.
2. Webster F. (2004) Theories of information society, M. Aspect Press, 400 p.
3. Feshchenko V.M. (2012) Modern economic theories: teaching. manual. Kyiv: KNEU, 474 p.

4. Richter R. (2005) Institutes and economic theory. Achievements of the new institutional economic theory / R. Richter, E. Furubotn. St. Petersburg: Izdat. St. Petersburg house Mr. Univ. 702 p.
5. Galchynskiy A. (2011) Liberalism. Lessons for Ukraine, K. Lybid, 288 p.
6. Geets V. (2010) Liberal-democratic principles: a course for the modernization of Ukraine. *Economy of Ukraine*. No. 3. P. 4–20.
7. Pynzenyk V. M. (1999) Horses are not to blame: Reforms or their imitation. Kyiv: Publishing center "Akademiya", 128 p.
8. Shmygol, N., Marhasova, V., Galtsova, O., Solovyov, O., Zhavoronok, A. (2020). Problems of competitive development of industry in Ukraine. *European Journal of Accounting, Finance & Business*, 14 (24).
9. North D. (2000) Institutions, institutional change and functioning of the economy / D. North; trans. I. Dzyub. Kyiv: Osnovy, 198 p.
10. Davidson P. (2006) Post-Keynesian School in Macroeconomic Theory. *Voprosy ekonomiki*. No. 8. P. 82–101.
11. Friedman M. (2002) Fundamentals of monetarism / Pod nach. ed. D. A. Kozlov. Moscow: TEIS, 175 p.
12. Buchanan J. (1997) Nobel laureates in economics. *Fund of economic initiative*. Volume 1. Moscow: Taurus Alpha, 560 p.